

DĚTSTVÍ BEZ NÁSILÍ

DĚTI, RODIČE A DOMÁCÍ NÁSILÍ

výzkum klientely Acorusu, z.ú.

Jana Barvíková

jana.barvikova@vupsv.cz

Jana Palonciová

jana.palonciovova@vupsv.cz

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ
RESEARCH INSTITUTE FOR LABOUR AND SOCIAL AFFAIRS

Partnerem projektu Tři pilíře bezpečí, zodpovědným za výzkum jako jedné z jeho aktivit, byl Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. (VÚPSV, v.v.i., www.vupsv.cz). Výsledky tohoto výzkumu **není** v žádném případě **možné zobecňovat**, neboť se opírají pouze o informace o klientech Acorusu, tedy jedné pomáhající organizace se sídlem v Praze. Cílem výzkumu bylo jednak systematicky zmapovat klientelu pobytových služeb Acorusu, jednak pomocí kvalitativních metod poskytnout podklady pro komplexní posouzení vlivu domácího násilí na psychosociální vývoj dítěte.

Výzkum byl založen na několika aktivitách. V první řadě se jednalo o analýzu údajů ze **spisové dokumentace** klientek Acorusu a jejich dětí, které v období 2002 až 2014 využily některou z jeho pobytových služeb (krizovou pomoc, nebo pobyt v azylovém domě). Velikost datového souboru je omezena jednak počtem klientek, které dané služby využily, což je dáno zejména kapacitou daných služeb, jednak úplností spisové dokumentace.

Klientky, které prošly krizovou pomocí či azylem, byly nejčastěji ve věku 25 až 39 let, v průměru jim bylo 35 let. Oproti běžné populaci bylo mezi nimi méně vysokoškolaček. Podle rozhovorů s pracovníky Acorusu není z tohoto údaje možné usuzovat, že se domácí násilí vysokoškolaček netýká. Praxe naopak ukazuje, že výše vzdělání nehraje v míře incidence domácího násilí významnou roli. Vzdělanější ženy mající vyšší sociální status spojený s vyšším sociálním a ekonomickým kapitálem jsou však méně často nuceny vyhledat náhradní ubytování v sociálních službách, a jsou proto spíše klientkami odborného poradenství (ambulance).

Z hlediska rodinného stavu byla polovina klientek vdaná, každá třetí byla svobodná. Potřeba vyhledat ubytovací službu byla posílena špatnou finanční situací klientek - polovina z nich byla na mateřské nebo rodičovské dovolené, zaměstnanou nebo samostatně výdělečně činnou byla pouze každá čtvrtá z nich. V naprosté většině měly klientky alespoň jedno nezletilé dítě, nejčastěji měly jedno, nebo dvě děti. Dětem, které přišly spolu s matkou na pobytovou službu, byly nejčastěji 3 roky, průměrný věk byl 6 let. Dle spisové dokumentace byly téměř všechny tyto děti přímými svědky

CENTRUM LOCIKA

Dukelských hrdinů 342/1, 170 00 Praha 7 – Holešovice
E.: info@centrumlocika.cz, T.: +420 273 130 878

www.centrumlocika.cz

DĚTSTVÍ BEZ NÁSILÍ

domácího násilí, přibližně každé druhé pak bylo dítě samo terčem útoků násilné osoby (tj. otce nebo partnera matky).

Výzkum ukázal, že v rodinách klientek mělo domácí násilí velice komplexní a závažný charakter, neboť klientky zažívaly nejčastěji fyzické, psychické, sociální i ekonomické násilí. Pobytovou službu a odbornou pomoc většinou vyhledaly v okamžiku, kdy bylo domácí násilí již téměř na denním pořádku. Jak konstatovali pracovníci Acorusu, brutalita útoků se v posledních letech zvyšuje, výzkum také ukázal, že se zvyšuje i jejich frekvence. Dle informací ve spisech vyhledala každá druhá klientka v souvislosti s napadením partnerem lékařskou pomoc, každá čtvrtá z nich pak byla dokonce hospitalizována.

Domácí násilí probíhá většinou v určitých cyklech, kdy po útoku přichází období klidu, „lábánek“. Z tohoto důvodu ohrožené osoby nevyhledávají odbornou pomoc ihned, ale zpravidla po nějakém čase, když se útoky či jiné projevy násilí opakují či vyhrocují. Polovina klientek ve výzkumném souboru vyhledala odbornou pomoc do tří let od prvních projevů domácího násilí, jak však z logiky vyplývá, stejný podíl byl domácímu násilí vystaven delší dobu. Posledním impulsem, který vede k tomu, že žena-oběť domácího násilí vyhledá odborné služby, bývá obzvláště brutální útok, nebo podnět týkající se dětí. Klientka například vyhodnotí situaci už natolik nebezpečnou, že může ohrožovat i děti. Silným impulsem bývá i to, když děti začínou přebírat násilné vzorce agresora a být vůči ní agresivní nebo jeho chování považovat za normální.

Na **děti jako svědky či přímo oběti** domácího násilí se zaměřila druhá část výzkumu. Tato část se opírá o hloubkové rozhovory a diskusní skupiny (focus groups) s pracovníky Acorusu, hlavním zdrojem informací však byly hloubkové rozhovory s mladými lidmi, kteří jako děti byli svědky domácího násilí. Jejich cílem bylo zjistit, jak vypadá domácí násilí z pohledu dětí, co děti v takové situaci nejvíce potřebují od odborníků a svého okolí a jaké dopady má domácí násilí na jejich život. V určité paralele byly provedeny i rozhovory terapeutů s aktuálními dětskými klienty centra Locika, kteří byli nebo stále ještě jsou svědky domácího násilí.

S účastí ve výzkumu formou hloubkových rozhovorů s mladými lidmi, kteří jako děti ve svých rodinách zažili domácí násilí, souhlasilo osm respondentů ve věku cca 15-30 let. Jednalo se o děti klientek služeb Acorusu. Polovina z respondentů byla svědkem domácího násilí pouze v útlém věku - když s nimi matka od otce odešla, bylo jim tři až pět let. Druhá polovina byla vystavena domácímu násilí do vyššího věku, tři respondenti do 11-15 let, jedna respondentka téměř až do dospělosti. Ve dvou rodinách se násilné chování otce objevilo poté, co začal zneužívat nelegální drogy. Ve většině ostatních rodin bylo přítomno nadužívání alkoholu otcem, které jeho chování ovlivňovalo. Ve více rodinách fungoval model, kdy matka chodila do zaměstnání, živila rodinu, a otec se na jejím finančním zabezpečení nepodílel. Měl problém najít či udržet si práci, byl nezaměstnaný, případně se staral o malé děti v rodině, přičemž matkou vydělané peníze utrácel za alkohol, či drogy.

V azylovém domě Acorusu spolu s matkou pobývali čtyři z našich respondentů, z toho tři ve věku tři až pěti let. Acorus se u nich těší pověsti zařízení, které jejich matkám pomohlo, kde se zotavily a odrazily ode dna. Někteří zmiňovali, že přechodem do azylového domu i pro ně skončilo psychicky

DĚTSTVÍ BEZ NÁSILÍ

nejnáročnější období, poté se jejich život začal zlepšovat (Podobně se vyjadřovali i ti, kteří byli z rodiny umístěni do ústavní péče).

Určité psychické následky rodinné situace si životem nesou všichni respondenti i jejich sourozenci. V dětství a pubertě se většina respondentů potýkala s nedostatkem sebedůvěry, se svou uzavřeností, stydlivostí, nedůvěřivostí, straněním se vrstevníků, a s tím souvisejícími potížemi ve školním kolektivu. Čtyři respondenti mají zkušenost i s jinou formou násilí vůči sobě – ve dvou případech šlo o šikanu spolužáky, dvě dívky se setkali s násilím ze strany partnera. Tři dívky zmínily sebevražedné myšlenky či pokusy ve své minulosti. Dvě dívky zažily období experimentování s tvrdými drogami, jedna nadužívání psychofarmak.

Každá náročná zkušenost člověku něco bere, ale i dává, něco jej pro život učí. Někteří respondenti uváděli, že rodinná situace je připravila o dětství. Mnozí přinejmenším po určité období neměli možnost být bezstarostným dítětem, které vyrůstá v klidném, bezpečném zázemí, cítí oporu rodičů, může prožívat zážitky, které k dětství patří, rozvíjet své zájmy a realizovat se (např. možnost sportovat a vyhrávat). Byli postaršeni v malé dospělosti, přejímali zodpovědnosti, které k danému věku nenáleží, často byli povýšeni do partnerství s matkou, či se jejich role obracely, to když jí poskytovali podporu a ochranu. Kdyby neprožívali tak odlišné dětství, jejich život by byl jednodušší, nemuseli by stále tak bojovat s dopady, které na ně rodinná situace měla a má. Zmiňovali nejistotu, nervozitu v kontaktu a v komunikaci s lidmi a potíže ve vztazích. Více či méně jim je komplikuje stydlivost, uzavřenost, nedůvěra, snížené sebevědomí a sebeúcta, emotivnost, absence zdravých vzorů v rodině a u některých problémy s řečí („než bych koktal, radši mlčím“). Často se v jejich výpovědích objevovalo, že jim dodnes silně vadí křik, vyvádí je z rovnováhy. Všichni si nesou nějaké traumatické zážitky a vzpomínky. Větší spokojenost se sebou a nynějším životem vyjadřovali ti, kterým se už něco pro ně zásadního podařilo překonat nebo dosáhnout, učinili pokrok v komunikaci a kontaktu s lidmi, více se otevřeli, mají okolo sebe několik lidí, s nimiž se cítí dobře a o které se aspoň trochu mohou opřít. Jejich život se určitým způsobem stabilizoval, mají jisté povědomí o vlastní síle, hranicích, jejich sebevědomí a sebeúcta o něco povyroستly. Dodává jim to naději, která koexistuje s jejich pochybnostmi, hlubokými strachy a úzkostmi. Časté jsou obavy z partnerského života a z vlastních selhání v rodičovské roli – mají strach, aby neopakovali chyby rodičů, postrádají pozitivní vzory. Když respondenti měli uvést dovednosti, které díky tomu, co prožili, získali, nejčastěji zaznívaly životaschopnost, odolnost, bojovnost, smysl pro zodpovědnost, praktické dovednosti (jako např. postarat se o domácnost, o děti, postavit se k práci), samostatnost, vědomí toho, na čem v životě skutečně záleží, vnímavost, citlivost a schopnost empatie - možnost čerpat ze svých zážitků a zužitkovat je tak, že mohou porozumět a pomoci druhým. Od jedné z respondentek zaznělo, že na základě svých zkušeností dospěla k tomu, že jediný způsob, jak se člověk může vyrovnat s těžkostmi v životě, je vyrůst na nich. Jinak ho zlomí. Pokud je přijme jako dar a najde v nich pro sebe „to dobré“, stane se silnějším a dá tomu hroznému, co ho potkalo, smysl.

Výzkum ukázal, že pohledy dotazovaných mladých lidí, kteří vyrůstali v rodinách, kde docházelo k domácímu násilí, jsou v souladu s vnímáním, zkušenostmi a představami terapeutů a ostatních odborných pracovníků služeb Acorusu o jejich prožívání, potřebách a dopadech, které na ně jejich

CENTRUM LOCIKA

Dukelských hrdinů 342/1, 170 00 Praha 7 – Holešovice

E.: info@centrumlocika.cz, T.: +420 273 130 878

www.centrumlocika.cz

DĚTSTVÍ BEZ NÁSILÍ

rodinná situace má. Rovněž potvrdil potřebu dostupnosti adekvátní terapeutické péče o děti se zkušeností svědectví domácího násilí. Potřebnost dostupnosti včasné terapeutické péče o tyto děti podporuje i fakt, že přestože všichni respondenti hovořili o problémech, které pociťují jako dopady toho, čemu byli jako děti vystaveni, a trápí je obavy z opakování vzorců chování rodičů, na terapeuta by se dnes většina z nich neobrátila. Dle jejich slov jim v tom brání jejich uzavřenost, nechuť o tom, co se dělo, s někým mluvit, a připomínat si to, či hrdost, která jim nedovolí říci si o pomoc. Ve světle získaných poznatků se jeví jako velmi opodstatněný důraz centra Locika na práci s celým rodinným systémem dítěte (pokud možno s oběma rodiči dítěte), se zaměřením na podporu jeho stability a na rozvoj rodičovských kompetencí u matek a otců. Stejně tak se ukazuje jako potřebná – v případech, kde je to možné - individuální práce s otci v rámci připravovaných restorativních programů. Nesouhlas s chováním otce, nejen ve smyslu násilného jednání vůči členům rodiny, ale také s jeho projevy nezodpovědnosti a zejména pocíťovaným nezájmem o ně samotné, zazníval téměř ve všech rozhovorech. Selhání otců jsou pro jejich děti palčivá, nepochopitelná. Většina respondentů dnes se svými otci není v kontaktu. Nezájem či odmítání otce však neznamená skutečnou lhostejnost vůči němu, nebo snad vyrovnanost s minulostí a současným stavem věcí ve vzájemných vztazích. Téma otce je u všech spojeno se silnými emocemi. Nechtít být s otcem v kontaktu jim za dané situace (otec jim nevěnuje zájem, cit a respekt, jak by potřebovali, nemá náhled na své minulé chování a nečiní žádné změny ve svém problémovém životním stylu) v životě přináší více klidu, než kdyby o něj usilovali, nebo s otcem v kontaktu byli.

Rady obsažené ve výpovědích jednotlivých respondentů k tomu, co děti, které mají zkušenost s domácím násilím, potřebují od profesionálů, kteří jim chtějí pomoci, jsme shrnuli do těchto doporučení:

1. Buďte na nás milí...
2. Přijímejte nás takové, jaké jsme, a mějte nás rádi...
3. Buďte v kontaktu s námi lidšší a autentičtí...
4. Dejte nám najevo, že to, co říkáme, chcete slyšet...
5. Dejte nám bezpečí a jistotu, že s Vámi můžeme mluvit o tom, o čem s nikým jiným mluvit nemůžeme, a že se Vám můžeme ozvat, kdykoliv to budeme potřebovat...
6. Dopřejte nám čas – po tom, co se stalo, máme problém lidem věřit a dovolit, aby se k nám někdo přiblížil. Může nám dlouho trvat, než to dovolíme Vám. A může se stát, že Vám důvěřovat nezačneme a nikdy se Vám neotevřeme...
7. Zacházejte s tím, co se od nás dozvíte, citlivě. Někdy se Vám nechceme svěřit, protože se bojíme, kdo všechno by se to od Vás mohl dozvědět a jaké by to mělo následky pro nás a naši rodinu...
8. I když se Vám nelíbí, co (nám) naši rodiče dělají, chovejte se k nim zdvořile a s respektem – nemůžeme Vám důvěřovat, když vidíme, že na nás jste milí a s nimi zacházíte s respektem...
9. Mějte na vědomí, jak důležité pro nás je, abychom věděly, co přesně se doma děje nebo stalo, a nemusely jsme si vytvářet domněnky, které mohou vést k hlubokým nedorozuměním...

CENTRUM LOCIKA

Dukelských hrdinů 342/1, 170 00 Praha 7 – Holešovice
E.: info@centrumlocika.cz, T.: +420 273 130 878

www.centrumlocika.cz

DĚTSTVÍ BEZ NÁSILÍ

10. Tím, co jsme doma zažily, jsme byly postaršeny, jednejte a mluvte s námi podle toho...
11. Dodávejte nám sebevědomí, protože to naše je každý den srážené...
12. Nenálepkujte nás diagnózami, nepodporujte ještě více náš vlastní pocit, že jsme jiné, horší než ostatní...
13. Nenasazujte nám předčasně nebo zbytečně psychofarmaka... Je těžké na sobě pracovat, když se kvůli jejich vedlejším účinkům se sebou nedokážeme spojit. A je těžké si jich nebrat víc a víc, když nevíme kudy kam..., a propadat se tak hlouběji a hlouběji, odkud už třeba ani není cesty ven...
14. Pomozte nám naši situaci ustát, třeba s námi i vymyslete nějaký konkrétní plán... jen se vypovídat leckdy prostě nestačí...
15. Snažte se odvrátit naši pozornost od problémů doma, aby nás úplně nepohltily a nepřestaly jsme žít svůj život... Hledejte s námi, co nás baví, v čem můžeme být dobří a podporujte nás, abychom se v tom rozvíjely...
16. Dávejte nám hranice i svobodu...
17. Nekřičte na nás – křik nesnášíme, vyvádí nás z míry a vzbuzuje v nás nepříjemné vzpomínky...
18. Nelitujte nás, nadměrný soucit je nám nepříjemný, cítíme se pak ještě hůř... Nedělejte z nás oběti...
19. Učte nás zacházet se svými životy a samostatnosti...
20. Zprostředkujte nám příběhy a vzory těch, kteří prošli podobnou zkušeností jako my, a umožněte nám s nimi kontakt... v pubertě si od nich necháme spíše pomoci než od Vás...
21. Rodičům, kteří jsou pohlčení vzájemnými konflikty, důrazně vysvětlete, že jestli budou pokračovat v tom, jak se chovají, tak nás zničí...
22. Máme v sobě spoustu strachů i z vlastních selhání. Někdy od Vás potřebujeme slyšet povzbuzení: „Vím, že teď je to zlé, ale neboj, bude to dobré. Jenom se nesmiš vzdát. Prostě vydrž a bojuj.“